

THE ROLE OF THE TEACHER IN EDUCATING ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON MULTICULTURAL VALUES

Gulnara Shahmuradova

Research fellow of the Institute of Education of the
Republic of Azerbaijan

E-mail: gulnara.shahmuradova@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1997-0317>

Abstract. The article reflects multiculturalism, the upbringing of multicultural values in children and its role in social life. It is emphasized that the teacher has a leading role in educating students of multicultural values. The teacher himself should have multicultural characteristics, be able to draw correct conclusions from social processes and be able to make decisions and be fair. The article explains the importance of developing qualities such as tolerant, humane approach and endurance in students to different religions, cultures, peoples. It is noted that multiculturalism is a part of the state policy in the Republic of Azerbaijan, which is an integral part of the globalized world in modern times, and is also a way of life of the Azerbaijani society.

Keywords: multiculturalism, multicultural values, tolerance, school-teacher-student relations, humanistic approach.

To cite this article: Shahmuradova G. (2022). The role of the teacher in educating elementary school students based on multicultural values. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 241, Issue IV, pp.101-108.

Article history: received – 25.11.2022; accepted – 13.12.2022.

İBTİDAİ SINIF ŞAĞIRDLƏRİNİN MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR ƏSASINDA TƏRBİYƏ OLUNMASINDA MÜƏLLİMİN ROLU

Gülnarə Şahmuradova

ARTİ-nin elmi işçisi

E-mail: gulnara.shahmuradova@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1997-0317>

Annotasiya. Məqalədə multikulturalizmin, multikultural dəyərlərin uşaqlarda tərbiyə olunması və onun cəmiyyət həyatında rolu öz əksini tapır. Şagirdlərdə multikultural dəyərlərin tərbiyə olunması işində müəllimin aparıcı rola malik olması vurğulanır. Müəllim özü də multikultural xüsusiyyətlərə malik olmalı, sosial proseslərdən düzgün nəticə çıxara bilməli və qərar verməyi, ədalətli olmağı bacarmalıdır. Məqalədə şagirdlərdə müxtəlif dinlərə, mədəniyyətlərə, xalqlara humanist yanaşma, tolerantlıq (dözümlülük) kimi keyfiyyətlərin formalaşmasının, tərbiyə olunmasının əhəmiyyəti izah olunur. Qeyd olunur ki, multikulturalizm müasir dövrdə qloballaşan dünyanın ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycan Respublikasında dövlət siyasətinin tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan cəmiyyətinin həyat təzi dir.

Açar sözlər: multikulturalizm, multikultural dəyərlər, tolerantlıq, məktəb–müəllim–şagird münasibətləri, humanist yanaşma.

Məqaləyə istinad: Şahmuradova G. (2022). İbtidai sinif şagirdlərinin multikultural dəyərlər əsasında tərbiyə olunmasında müəllimin rolu. *«Məktəbəqədər və ibtidai təhsil»*, № 4 (241), səh. 101-108.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 25.11.2022; qəbul edilib – 13.11.2022.

Giriş / Introduction

Elm və texnologiyanın inkişaf etdiyi, insan kapitalına marağın artdığı, müxtəlif sivilizasiyaların, mədəniyyətlərin bir-birinə inteqrasiya olunduğu müasir dövrdə insanlar, cəmiyyətlər, hətta dövlətlər arasında da multikultural dəyərlər mühüm əhəmiyyət daşıyır. Dünyanı, mədəniyyətləri əhatə edən, bütün bunları bütövlükdə özündə birləşdirən qloballaşma prosesi multikultural yanaşmaları və münasibətləri vacib amil kimi insanlığın qarşısına qoyur. Bu isə dünyanın bütün ölkələrində – istər inkişaf etmiş, istər inkişaf etməkdə olan, istərsə də inkişaf etməyən ölkələrdə etnik, irqi, dini, mədəni müxtəlifliyə obyektiv yanaşma tələb edir. Etnik və mədəni müxtəlifliyə obyektiv yanaşma multikulturalizmin əsasını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyev demişdir: “Multikulturalizmin alternativini yoxdur... Bizim üçün multikulturalizm dövlət siyasətidir və bizim həyat tərzimizdir”.

XX əsrin 60–70-ci illərindən elmi ədəbiyyata daxil olan və bütün dünya ölkələrinin dövlət siyasətinin ayrılmaz hissəsinə çevrilən “multikulturalizm” termini latın dilində “çoxmədəniyyətli” deməkdir. Fərqli dilə, etnik, irqi, dini mədəniyyətlərə sahib olan xalqların anlaşma, hörmət, sülh şəraitində yaşamaları, fəaliyyət göstərmələri, mədəni müxtəlifliklərini qoruyub saxlamaları multikulturalizmin ana xəttini təşkil edir.

Ölkəmizdə multikulturalizm və multikultural dəyərlər əhəmiyyətli dərəcədə diqqətdə qorunub saxlanılır. Belə ki, ölkəmizdə bir çox xalqların nümayəndələri birlikdə yaşayır, təhsil alır, fəaliyyət göstərirlər. Onlar öz dillərini, mədəniyyətlərini azad, heç bir təzyiqlə məruz qalmadan qoruyub saxlaya və inkişaf etdirə bilirlər. Onların bir çoxunun öz doğma dillərində məktəbləri fəaliyyət göstərir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, “Azərbaycan xalqının çoxmillətli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq. Dinindən, dilindən, irqin dən asılı olmayaraq, Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqa malikdirlər. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün xalqların ümumi vətənidir. Ölkəmizdə yaşayan azərbaycanlılar, ləzgi, avar, kürd, talış, udin, kumıqlar – bütünlükdə hamısı azərbaycanlılardır”.

Müxtəlif xalqların sülh, hörmət, anlaşma şəraitində yaşadığı, fəaliyyət göstərdiyi Azərbaycanda multikultural dəyərlərin qorunub saxlanması üçün dövlət tərəfindən bir sıra işlər görülmüşdür. Məhz bu səbəbdəndir ki, Azərbaycanda mövcud olan multikultural dəyərləri və azərbaycançılıq mentalitetini əsas götürərək, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyev 2016-cı ili “Multikulturalizm ili”, 2017-ci ili isə “İslam Həmrəyliyi ili” elan etmişdi. 2017-ci

ildə IV İslam Həmrəyliyi Oyunları ölkəmizdə yüksək səviyyədə keçirilmiş və bir çox ölkələrdən iştirakçılar, turistlər böyük hörmət və diqqətlə, qonaqpərvərliklə qarşılanmışlar.

Əsas hissə / Main part

Qloballaşan dünyanın bir hissəsi olan Azərbaycana dünyanın bir çox ölkələrindən təhsil, iş, istirahət, yaşamaq üçün insanlar üz tuturlar. Bu, xalqlar arasında müsbət münasibətlərin qorunub saxlanmasında dövlətin və cəmiyyətin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Müxtəlif dillərə, dinlərə, mədəniyyətlərə malik olan insanların birlikdə, sülh şəraitində yaşaması dövlət siyasətinin əsasını təşkil etməklə yanaşı, təhsil sisteminin, məktəbin və müəllimlərin də üzərinə böyük məsuliyyət qoyur, çünki böyüməkdə olan nəslin multikultural dəyərlər, tolerantlıq (dözümlülük) əsasında tərbiyə olunmasında təhsil xüsusi yerə və rola malikdir.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin sözləri ilə desək, “Təhsilimizin məqsədi gənc nəslə, uşaqlara təhsil verib, onları gələcəyə hazırlamaqdır. Hər bir insan gərək eyni zamanda həm də vətəndaş olsun, mütləq vətəndaş olsun. Dövlətinə sadıq, millətində sadıq, ənənələrinə sadıq, xalqına sadıq vətəndaş olsun”.

Bu gün qloballaşan dünyada baş verən hadisələr təhsil sistemindən də yan keçmir, müəyyən dərəcədə öz müsbət və ya mənfi təsirlərini göstərir. Müharibələr, irqi, dini ayrı-seçkilik qloballaşan dünyanın ən böyük bəlasına çevrilmişdir. Belə qeyri-stabil cəmiyyətlərdə insani keyfiyyətləri, multikultural dəyərləri, tolerantlıq və hörmətə əsaslanan münasibətləri özündə ehtiva edən insan cəmiyyətini formalaşdırmaq da təhsil və tərbiyə hər zaman öz aktuallığını saxlamaqdadır. Etnik, irqi, dini, mədəni ayrı-seçkiliyi, bərabərsizliyi, ədalətsizliyi aradan qaldırmaq gücünə malik olan yeganə çıxış yolu təhsil və tərbiyədir. Təhsil multikulturalizmin təbliğinin ana xəttini təşkil edir. Bu ana xəttin əsas götürüldüyü Azərbaycanda hazırda dünyanın 15 universitetində və ölkədaxili 38 tanınmış universitetdə “Multikulturalizmə giriş” və “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı iki fənnin tədrisi həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasının multikultural dəyərlərini, siyasətini, cəmiyyətdə mövcud olan tolerant mühiti təbliğ etmək bu fənlərin əsas məqsədini təşkil edir. Eyni zamanda, Azərbaycanda mədəniyyətlərarası münasibətlərə, tolerantlığa, multikulturalizmə həsr olunmuş dərslik, monoqrafiya, dərs vəsaiti, almanax və jurnallar nəşr olunur. Bütün bunlarla yanaşı, təhsil və mədəniyyət sahəsində çalışanların da bu istiqamətdə hazırlığı diqqət mərkəzindədir.

Milli-mənəvi, ümumbəşəri, etnik, dini, mədəni dəyərlərə ehtiyatla, hörmətlə yanaşan və bunu təbliğ edən təhsilin əsas aparıcı qüvvəsi müəllimdir. Müəllim bütün bu keyfiyyətləri bütünlüklə özündə cəmləşdirməlidir.

Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyev deyirdi: “Məktəbdə müəllimin əsas vəzifəsi bizim cəmiyyətimiz, xalqımız və ölkəmiz üçün dəyərli

vətəndaşlar hazırlamaqdır”. Müəllimin əsas məqsədi milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət edən, qloballaşan iqtisadi, siyasi, sosial cəmiyyətə asanlıqla uyğunlaşan, vətənpərvərlik ruhunda böyüyən, qlobal hadisələrə düzgün münasibət bildirməyi bacaran, multikultural insan – şəxsiyyət yetişdirmək olmalıdır.

Bütün bu qeyd olunan xüsusiyyətlər “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda da öz əksini tapmışdır. Strategiyada “...məsuliyyətini dərk edən, demokratiya prinsiplərinə və xalqının milli ənənələrinə, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edən, azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək; milli, mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan, inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan... kadrlar hazırlamaq” təhsil sisteminin başlıca vəzifələrindən biri kimi qeyd olunur [“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”].

Məlum olduğu kimi, təhsildə aparıcı sima müəllimdir. Müəllim, xüsusilə ibtidai sinif müəllimləri böyüməkdə olan nəslin tərbiyə olunmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məhz onlar böyüməkdə olan nəslə milli-mənəvi və ümumbəşəri, multikultural dəyərləri təbliğ edirlər. Müəllimlərin cəmiyyətdə nüfuzu, peşəkarlığı, məlumatlılığı şagirdlərin ona olan sevgisinin və hörmətinin əsasını təşkil edir. Odur ki, ilk növbədə müəllim özü multikultural keyfiyyətlərə malik olmalı, qloballaşan dünyanın tələblərinə uyğunlaşmalı, istənilən hadisədən düzgün, operativ nəticə çıxara bilməli və qərar verməyi, ədalətli olmağı bacarmalıdır. Belə ki, multikultural dəyərlərin qorunmasında, böyüməkdə olan nəslə güzgün şəkildə ötürülməsində, onlarda məsuliyyət, hörmət, dözümlülük, ədalətlik kimi yüksək insani keyfiyyətlərin tərbiyə olunmasında əsas məsuliyyət müəllimin üzərinə düşür.

Müəllimin şəxsi keyfiyyətləri ilə onun təlim bacarıqları, mövzunu tədris etmə ustalığı, nitqinin, söz bazasının zənginliyi vəhdət təşkil etməlidir. Belə ki, müəllim tədris edəcəyi hər hansı nağıl, hekayə, şeir və ya verilən məlumatın məqsədini, məzmununu aydın şəkildə izah etməlidir. Müəllim şagirdlərdə vətənpərvərlik, milli-mənəvi dəyərlərlə yanaşı, ümumbəşəri, etnik, irqi, dini dəyərləri də vəhdətdə tərbiyə etməlidir, yəni müəllim şagirdlərə izah etməlidir ki, hər bir xalqın öz dili, adət-ənənəsi, mədəniyyəti, yaşam tərzi, mənəvi-etik dəyərləri vardır, məsələn, bizim üçün milli-mənəvi dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi özündə yaşadan Novruz bayramı və tarixi günlərimiz olduğu kimi, digər xalqların, dövlətlərin də özünəməxsus bayramları, tarixi günləri var, lakin elə bayramlar, tarixi günlər də var ki, onlar ümumbəşəridir, dünyanın hər bir ölkəsində, bütün xalqlar tərəfindən qeyd olunur. Müəllim şagirdlərə izah edir ki, biz xalqımıza məxsus dəyərləri qoruyub saxlayırıqsa, yaşadıırıqsa, nəsildən-nəslə ötürürüksə, digər xalqların da dəyərlərinə hörmətlə yanaşmalı, onlara müdaxilə etməməliyik.

Şagirdlərdə multikultural dəyərlərin tərbiyə olunmasında müəllimlərin tədris prosesində istifadə etdikləri dərslik və dərs vəsaitləri də mühüm rol oynayır. Belə

ki, dərslıklərdə əksini tapmış materiallar multikultural dəyərlərin təbliğinə əsaslanmalı, bu amala xidmət etməlidir. Dərslıklərdə də müxtəlif xalqların mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, yaşayış tərzini, tarixini, adət-ənənələrini özündə əks etdirən hekayələr, nağıllar, məlumatlar verilməlidir. Hazırda Azərbaycanın ümumtəhsil məktəblərində tətbiq olunan dərslük və dərs vəsaitlərində bu prinsiplər gözlənilir.

Ümumtəhsil məktəblərinin I–IV siniflərinin “Azərbaycan dili” və “Həyat bilgisi” dərsliklərində şagirdlərdə multikultural dəyərlərin tərbiyə olunmasına dair maraqlı və zəngin materiallar öz əksini tapmışdır.

Müəllim şagirdlərə izah etməlidir ki, dünyada yaşayan insanlar irqinə, dərşinin rənginə, dillərinə və dinlərinə görə müxtəlifdir, lakin buna baxmayaraq, bütün insanlar bir-birinə hörmət etməli, bir-birinə qarşı tolerant (dözümlü) olmalıdırlar. Xüsusilə son zamanlarda böyük vüsət alan dini və irqi ayrı-seçkilik yolverilməzdir. Böyüməkdə olan nəsildə bu amillərə dözümlülük, hörmət hissələrinin tərbiyə olunmasında müəllimin xüsusi rolu vardır, məsələn, ümumtəhsil məktəblərinin I–IV siniflərində tədris olunan “Həyat bilgisi” dərsliklərində “Dinlər”, “Dünya dinləri” mövzuları verilmişdir. Müəllim bu mövzuların tədrisi zamanı şagirdlərə müxtəlif xalqların fərqli dinlərə sitayiş etdiyini, fərqli dini ayinlər icra etdiklərini və onların hər birinin fərqli ibadət məkanları (məscid, kilsə, sinaqoq, məbəd və s.), dini kitabları (“Qurani-Kərim”, “Tövrat”, “İncil”, “Zəbur”) olduğunu izah etməlidir.

Respublikamızın paytaxtı ilə yanaşı, müxtəlif bölgələrində yaşayan bir çox azsaylı xalqların ibadət etdikləri dini ibadətqahlara dövlət səviyyəsində xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşıldığı şagirdlərə izah olunmalıdır. Respublikamızda kilsələr (xristianlar), sinaqoqlar (yəhudilər) və digər məbədlərin bu gün də öz fəaliyyətlərini davam etdirdiyi və hər bir xalqın öz ayinlərini azad yerinə yetirdikləri haqqında məlumat verilməlidir.

Bununla yanaşı, müəllim şagirdlərə insanların dini inanclarından istifadə edən, din adı altında fəaliyyət göstərən qurumların və bir qrup şəxslərin eyni cəmiyyətdə yaşayan xalqlar arasında dini münaqişələr yaratdıqlarını da izah etməlidir. Müəllim qeyd etməlidir ki, hansı dinə, irqə, dilə mənsub olmasından asılı olmayaraq, xalqlar dostluq və sülh şəraitində yaşamaq, onların arasında dözümlülük, hörmət, qarşılıqlı anlaşma mövcud olmalıdır.

Şagirdlərə hər bir xalqın özünəməxsus ünsiyyət qaydaları, etik-mənəvi normaları olduğu haqqında da məlumat verilməlidir. Qeyd olunmalıdır ki, ən böyük multikultural dəyər hər bir dövlətin, xalqın milli, etnik, dini, mədəni dəyərlərinə hörmət etməkdir. İnsan hansı ölkənin ərazisində yaşayır və fəaliyyət göstərsə, o ölkənin qanunlarına riayət etməlidir.

Ümumtəhsil məktəblərinin I–IV sinif müəllimləri ailə üzvlərinin bir-birinə münasibətlərinin – dözümlülük, yardımlaşma, hörmət və anlayışlı rəftar kimi

keyfiyyətlərin məhz elə ailədaxili multikulturalizm hesab olunduğunu şagirdlərin diqqətinə çatdırmalıdır.

Deməli, şagirdlərdə bu keyfiyyətlərin tərbiyə olunması ailədən başlayır və məktəbdə inkişaf edir. Bu keyfiyyətlər bir çox nağıllarda, hekayələrdə, şeirlərdə və s. öz əksini tapır. Məsələn, ümumtəhsil məktəblərinin I–IV sinif “Azərbaycan dili” dərsləklərində verilmiş “Ailə”, “Dəyərlərimiz”, “Bayramlar və tarixi günlər”, “Mədəni irsimiz” adlı bölmələrdə multikultural dəyərlər haqqında məlumatlar verilir.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, deyilənlərdən bu nəticəyə gəlirik ki, müasir dövrdə multikulturalizm Azərbaycanda həm dövlət siyasətinin tərkib hissəsi, həm də cəmiyyətin həyat tərzidir, yəni sosial, siyasi, iqtisadi inkişafda multikulturalizm mühüm amil olduğu kimi, təhsil sahəsində də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki böyüməkdə olan gənc nəsildə multikultural dəyərlərin yaranmasında, təbliğində və inkişafında təhsil sistemi, məktəb və müəllim aparıcı rol oynayır.

Təhsil sisteminin, məktəb və müəllimlərin vəzifəsi yüksək səviyyədə intellektual, psixoloji hazırlığa malik, qarşılaşdığı hər bir vəziyyəti operativ, düzgün qiymətləndirib təhlil-tərkib etməyi, düzgün mühakimələr yürütməyi bacaran nəsil yetişdirməklə məhdudlaşmır. Belə ki, müasir təhsil sisteminin əsas vəzifələrindən, məqsədlərindən biri qloballaşan dünyada baş verən sosial, iqtisadi, siyasi, elmi, mədəni hadisələrə tolerant, aktiv, obyektiv yanaşmağı bacaran nəsil yetişdirməkdir. Burada multikultural dəyərlərin təbliği istiqamətində də müəllim əsas simadır. Müəllim dünya xalqlarının sivil, sülh, anlaşma, təhlükə sizlik şəraitində yaşaması üçün insanların, cəmiyyət üzvlərinin irqindən, dinindən, dilindən, milliyətindən, sosial statusundan asılı olmayaraq bir-birinə dözümlülük, tolerantlıq göstərməsinin əsas şərt oldu ğunu şagirdlərə izah etməlidir, çünki multikulturalizm dünyanın, cəmiyyətin, insanların xoşbəxt gələcə yinin təminatıdır.

Məqalənin aktuallığı. Sivil cəmiyyətlərdə, toplumlarda, qloballaşan dünyada multikulturalizm xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Məqalədə multikultural dəyərlərin insan cəmiyyətində aktuallığı qeyd olunur. Böyüməkdə olan nəslin multikultural dəyərlər əsasında tərbiyə olunmasında əsas aparıcı rolu təhsil sistemi, məktəb və müəllim oynayır. Müəllimlər ilk olaraq öz fəaliyyətlərində multikultural dəyərləri ehtiva etməli və bu istiqamətdə aparılacaq işin sistemində bələd olmalıdırlar. Multikultural dəyərlərə bələd olan müəllimlər şagirdlərdə bu mənəvi keyfiyyətləri tərbiyə etməkdə çətinlik çəkmirlər, çünki onların şəxsi nümunəsi bu işdə onlara yardımçı olur.

Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada böyüməkdə olan gənc

nəslin XXI əsrdə, qloballaşan dünyanın tələblərinə uyğun formalaşmasında təhsilin və müəllimin rolu haqqında danışılır. Qeyd olunur ki, müəllim tədris etdiyi fənn və orada əksini tapmış mövzular vasitəsi ilə şagirdlərə mədəni, tolerant davranış, başqalarının fikirlərini anlayış və hörmətlə qəbul etmək, dinləmək, səbrli olmaq kimi müsbət insani xarakter xüsusiyyətləri formalaşdırmalı, tədris olunan mövzuların məzmununda multikultural dəyərlərə əsaslanan məqamları şagirdlərin diqqətinə çatdırmalıdır.

Məqələnin praktik əhəmiyyəti. Multikultural dəyərlər hansılardır? Onların cəmiyyətdə rolu və əhəmiyyəti nədən ibarətdir? Bu dəyərlərə sahib olan, hərtərəfli dünyagörüşünə və mədəniyyətə malik olan şəxsiyyət yetişdirmək üçün hansı işlər görülməlidir? Müəllim multikultural dəyərlərin əhəmiyyətini şagirdlərə necə izah edir? Müəllif məqalədə bu kimi suallara aydınlıq gətirməyə çalışmışdır.

İbtidai sinif şagirdlərinin multikultural dəyərlər əsasında tərbiyə olunması mövzusunda yazılmış bu məqalədə öz əksini tapmış məlumatlar müəllimlərin, tələbələrin, magistrlərin, valideynlərin və mövzu üzrə tədqiqat apararı tədqiqatçıların işində faydalı ola bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Abdullayev K. (2016). Azərbaycanın müstəqillik illərində multikulturalizm və tolerantlıq. Müstəqillik yollarında. Bakı, s. 504 –517.
2. Abdullayeva N. (2015). Milli-mənəvi mədəniyyətimizdə islam dəyərləri. Bakı, Biznes Universitetinin nəşriyyatı, 169 s.
3. Azərbaycan multikulturalizmi (ali məktəblər üçün dərslik). (2017). Bakı, BBMM, 416 səh.
4. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası // <http://www.president.az/articles/9779>
5. Baxşəliyev R. (2016). Multikulturalizm və tolerantlığın dünyada ən mükəmməl nümunəsi: xarici dövlətlər bu sahədə Azərbaycan təcrübəsindən yararlanmağa çalışırlar. “Azərbaycan”, 10 sentyabr, № 199, s. 7.
6. Cahangirli C. (2017). Azərbaycanda multikulturalizmin xüsusiyyətləri və istiqamətləri. “Elm və İnnovativ Texnologiyalar”, № 1, s. 57.
7. Əliyev İ. Multikulturalizm Azərbaycanda həyat tərzidir. URL: <http://scwra.gov.az/vnews/1209/>
8. Heydərova A. Azərbaycanda multikulturalizm: tarixi və ümumbəşəri nailiyyət kimi. <https://525.az/news/159503-azerbaycanda-multikulturalizm-tarixi-ve-umumbeseri-nailiyyet-kimi>.